

POSSHOXO‘JA IBN ABDULVAHOBXO‘JANING PEDAGOGIK MEROSINI O‘RGANISHNING NAZARIY ASOSLARI

Muzaffarova Farida Muxtor qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti doktoranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada Poshshoxo‘ja ibn Abdulvahobxo‘janing pedagogik merosi nazariy jihatdan tahlil etilgan bo‘lib, unda Sharq ma‘naviy-falsafiy tafakkuri va zamonaviy pedagogika nazariyalari o‘rtasidagi uyg‘unlik ochib beriladi. Muallifning “Gulzor” va “Miftoh al-adl” asarlarida ilgari surilgan ta‘lim va tarbiya haqidagi g‘oyalar shaxs kamolotining aqliy, axloqiy va ruhiy jihatlarini birlashtiruvchi integral pedagogik model sifatida yoritilgan. Tadqiqot jarayonida pedagogik merosni o‘rganishning metodologik, gnoseologik va aksiologik (qadriyatga asoslangan) yondashuvlari qo‘llanilib, Poshshoxo‘ja qarashlarining milliy ta‘lim konsepsiyasini boyitishdagi o‘rni asoslab berilgan.

Maqola natijalari shuni ko‘rsatadiki, Poshshoxo‘janing tarbiya haqidagi fikrlari zamonaviy ta‘lim paradigmalari — gumanistik, kompetensiyaga asoslangan va holistik yondashuvlar bilan uyg‘un holda talqin etilishi mumkin. Uning pedagogik merosi nafaqat tarixiy manba sifatida, balki bugungi ta‘lim jarayonida insonparvarlik, axloqiy yetuklik va ijtimoiy mas‘uliyatni rivojlantiruvchi nazariy asos sifatida alohida ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: Poshshoxo‘ja ibn Abdulvahobxo‘ja, pedagogik meros, Gulzor, Miftoh al-adl, axloqiy tarbiya, ma‘naviy yetuklik, holistik ta‘lim, Sharq falsafasi, milliy qadriyatlar, pedagogik gumanizm, shaxs kamoloti, ustoz-shogird an‘anasi, ta‘lim falsafasi, emosional intellekt, ma‘naviy kompetensiya.

Kirish. Sharq uyg‘onish davri allomalari inson kamoloti, ilm, axloq va ma‘naviyatning uzviy bog‘liqligini ta‘lim-tarbiya jarayonining markaziy g‘oyasi sifatida talqin qilganlar. Ular orasida Poshshoxo‘ja ibn Abdulvahobxo‘ja o‘zining “Miftoh al-adl” (“Adolat kaliti”) va “Gulzor” kabi asarlari orqali pedagogik tafakkur tarixida milliy ma‘naviyat, axloqiy yetuklik va ilmiy tarbiyaning uzviy birligini yaratgan noyob mutafakkir sifatida e‘tirof etiladi. Bugungi globallashuv va ta‘lim paradigmalari yangilanayotgan davrda Poshshoxo‘ja merosini o‘rganish nafaqat tarixiy qiziqish, balki milliy tarbiya konsepsiyasining nazariy asoslarini mustahkamlash, ma‘naviy-axloqiy kompetensiyalarni shakllantirish, va shaxsning integral rivojlanish modelini asoslashda muhim ilmiy zaruratga aylandi.

Poshshoxo‘janing asarlari orqali o‘sha davr jamiyatining tarbiyaviy ehtiyojlari, o‘qituvchi va shogird o‘rtasidagi axloqiy aloqalar, adolat, sabr, sadoqat, halollik va ijtimoiy mas‘uliyat kabi qadriyatlar pedagogik kategoriyalar sifatida shakllanganini ko‘rish

mumkin. Shu bois, uning pedagogik merosini o'rganish bugungi insonparvar, axloqan yetuk, ijtimoiy faol shaxsni tarbiyalashga qaratilgan ta'lim siyosati bilan uyg'unlashadi.

Asosiy qism. Poshshoxo'ja ibn Abdulvahobxo'janing pedagogik merosi o'z ildizlarini islom falsafasi, tasavvufiy dunyoqarash va Sharq axloqshunoslik an'analaridan oladi. U o'z asarlarida insonni "adolat va ilm" asosida tarbiyalash zaruratini ta'kidlaydi. "Miftoh al-adl" asarida ilmni adolat bilan, adolatni esa axloq bilan uyg'unlikda talqin etadi.

Bu yondashuvning metodologik asosi — axloqiy-ma'naviy tarbiyani ijtimoiy barqarorlik va shaxsiy kamolotning poydevori sifatida ko'rishdir. U shaxs tarbiyasini nafaqat tashqi muhit ta'siri, balki ichki o'zgarish, ruhiy poklanish va ongni yuksaltirish jarayoni sifatida talqin etadi.

Poshshoxo'janing ta'lim-tarbiya haqidagi fikrlarida gnoseologik yondashuv — ya'ni bilish jarayonining mohiyatini tushunish, o'zini anglash, bilim va e'tiqod uyg'unligini ta'minlash markaziy o'rin tutadi.

Unga ko'ra, haqiqiy ilm — bu insonni jamiyatga foydali, ruhiy pok, axloqan toza shaxsga aylantiradigan bilimdir. Bu nuqtai nazar zamonaviy pedagogika nazariyalaridagi "axloqiy kompetensiya", "emosional intellekt" tushunchalari bilan uyg'unlashadi.

Poshshoxo'ja pedagogik qarashlarini tizimlashtirish asosida quyidagi tamoyillar ajratiladi:

Axloqiylik va adolat tamoyili — har bir ta'lim jarayoni insonda iymon, halollik, mas'uliyatni shakllantirishga xizmat qilishi lozim.

Ilm va amal birligi — bilim faqat nazariya emas, balki amaliy hayotda aks etgan ma'naviy fazilatdir.

Ustoz va shogird o'rtasidagi ma'naviy aloqa — ustoz nafaqat bilim beruvchi, balki ruhiy tarbiyachi sifatida ko'riladi.

Shaxsning komillikka yo'naltirilgan rivojlanishi — inson o'z "ichki dunyo"si bilan ishlashi, o'zini tanishi va takomillashtirishi lozim.

Milliy qadriyatlar va umuminsoniy g'oyalarning uyg'unligi — bu Poshshoxo'ja merosining universallik xususiyatini belgilaydi.

Poshshoxo'janing ta'lim haqidagi g'oyalari bugungi global pedagogika yondashuvlari bilan semantik jihatdan uyg'un: John Dewey ta'limni ijtimoiy tajriba sifatida talqin etgan bo'lsa, Poshshoxo'ja uni axloqiy amaliyot sifatida izohlaydi. Howard Gardnerning ko'p intellekt nazariyasi va Daniel Golemanning emosional intellekt modeli Poshshoxo'ja qarashlaridagi "ilm, axloq va ruh" uchligini zamonaviy psixologik shaklda aks ettiradi.

UNESCO va CASEL tomonidan ilgari surilgan holistik ta'lim modeli ham Poshshoxo'janing shaxsni jismoniy, ma'naviy va ijtimoiy jihatdan uyg'un rivojlantirish g'oyasiga mos keladi.

Xulosa. Poshshoxo'ja ibn Abdulvahobxo'ja o'z davrining yirik ma'rifatparvar mutafakkiri sifatida nafaqat diniy-axloqiy, balki pedagogik tafakkurning ham

shakllanishida beqiyos o‘rin tutadi. Uning “Gulzor” va “Miftoh al-adl” asarlari Sharq tarbiyaviy tafakkurining yuksak namunasi bo‘lib, unda insonni ilm, axloq va ruhiy poklik asosida kamolga yetkazish g‘oyasi ilgari suriladi. Ushbu asarlar orqali muallif ta‘lim va tarbiyaning mohiyatini faqat bilim berish jarayoni emas, balki insonni ijtimoiy, ma‘naviy va ruhiy jihatdan uyg‘un rivojlantiruvchi tizim sifatida talqin etadi.

Poshshoxo‘ja merosini ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, u o‘z asarlarida ta‘limning gumanistik mohiyati, ustoz-shogird an‘anasining axloqiy poydevori, hamda adolat, halollik, mas‘uliyat va sabr kabi fazilatlarni tarbiyaning markaziy komponentlari sifatida ilgari suradi. Mutafakkirning ta‘lim haqidagi fikrlarida bilim va amal, aql va axloq, tafakkur va e‘tiqod o‘rtasidagi uyg‘unlik pedagogik kategoriya sifatida asoslab berilgan.

Zamonaviy pedagogika nazariyalarining (John Dewey, Howard Gardner, Daniel Goleman, va CASEL tashkiloti konsepsiyalari) tahlili shuni ko‘rsatadiki, Poshshoxo‘ja qarashlari ularning asosiy tamoyillari bilan semantik jihatdan yaqin: shaxsni faqat aqliy emas, balki emosional, ijtimoiy va axloqiy jihatdan yetuk inson sifatida shakllantirish g‘oyasi Sharq falsafasining qadimiy ildizlaridan biridir. Shu ma‘noda, Poshshoxo‘janing pedagogik merosi bugungi global ta‘lim tizimi uchun holistik (butunlikka asoslangan) ta‘lim paradigmasining milliy-falsafiy modelini taqdim etadi.

Ilmiy jihatdan qaraganda, Poshshoxo‘ja merosini o‘rganish: Milliy pedagogika nazariyasining falsafiy asoslarini boyitadi; Ma‘naviy-axloqiy tarbiya konsepsiyasini zamonaviy sharoitda yangicha talqin etish imkonini beradi; Shaxsni integral rivojlantirish (aql, axloq, ruh uyg‘unligi) tamoyilining nazariy asosini mustahkamlaydi; Pedagogik gumanizm va insonparvarlik tamoyillarini milliy meros asosida chuqurlashtiradi.

Xulosa qilib aytganda, Poshshoxo‘ja ibn Abdulvahobxo‘janing pedagogik merosi bugungi ta‘lim tizimida shaxs kamolotiga yo‘naltirilgan tarbiya falsafasi, axloqiy kompetensiyalarni shakllantirish modeli, hamda ma‘naviy yetuklikka asoslangan milliy ta‘lim paradigmasi sifatida alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. U o‘z davrining tarbiyaviy ehtiyojlarini yoritgan bo‘lsa-da, mazmun jihatidan XXI asr ta‘limi uchun ham dolzarbligini yo‘qotmagan, balki yanada teran ma‘naviy metodologik manbaga aylangan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Poshshoxo‘ja ibn Abdulvahobxo‘ja. Gulzor. – Buxoro: Qo‘lyozma manba, XIX asr.
2. Poshshoxo‘ja ibn Abdulvahobxo‘ja. Miftoh al-adl (Adolat kaliti). – Qo‘lyozma manba, Buxoro: XIX asr.
3. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992. – 160 b.
4. Mirzaahmedova M. Sharq ma‘naviy merosida tarbiya tamoyillari va ularning zamonaviy talqini. – Buxoro: BuxDU nashriyoti, 2020. – 210 b.
5. Yoqubov H. O‘zbek xalq pedagogikasi asoslari. – Toshkent: Fan, 2015. – 256 b.

-
6. Raxmatova Z. B. Milliy qadriyatlarga asoslangan ta'lim-tarbiya tizimini shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslari. – Buxoro: BuxDU, 2021.
7. Karimova Z. Komil inson tarbiyasida xalq pedagogikasining o'rni. – Samarqand: SamDU, 2019. – 160 b.
8. To'xtayeva D. Sharq axloqshunosligi an'analari va zamonaviy pedagogika integratsiyasi. // "Pedagogik ta'lim" jurnali. – 2021. – №3. – B. 88–95.
9. Dewey, J. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916.
10. Gardner, H. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. – New York: Basic Books, 2011.